

Socioekonomické souvislosti hazardního hraní

DRBOHLAVOVÁ, B.^{1,2,3}, ŠPOLC, M.^{1,4}, TION LEŠTINOVÁ, Z.¹, GROHMANNOVÁ, K.^{1,2}, MRAVČÍK, V.^{1,2,3}

¹Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti, Praha

²Národní ústav duševního zdraví

³Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze

⁴Institut ekonomických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze

Citace: Drbohlavová, B., Špolc, M., Tion Leštinová, Z., Grohmannová, K., Mravčík, V. (2015). Socioekonomické souvislosti hazardního hraní. *Adiktologie*, 15(4), 376–386.

VÝCHODISKA: Hazardní hraní a především problémové hazardní hráčství souvisí se sociální situací jednotlivců i komunit. Tyto souvislosti se manifestují jako sociální, ekonomické a demografické jevy, které mají obvykle charakter negativních dopadů. **METODIKA:** Byl proveden nesystematický přehled dostupných zdrojů o souvislostech a dopadech hazardního hraní v oblasti demografických, socioekonomických ukazatelů na regionální (krajské, okresní, místní) a individuální úrovni v ČR. **VÝSLEDKY:** Vyšší dostupnost hazardního hraní koreluje s takovými negativními společenskými jevy, jako jsou nezaměstnanost, zadluženost, majetková i násilná kriminalita, úbytek obyvatelstva, nadměrná konzumace alkoholu a nelegálních návykových látek či zneužívání sociálních dávek. V sociálně vyloučených lokalitách jsou tyto jevy vyjádřeny ještě silněji a jsou provázány s nízkou pracovní kvalifikací, lichvářstvím a rušením veřejného pořádku. Některé obce se snaží situaci regulovat obecně závaznými vyhláškami. Na individuální úrovni pak

problémové hazardní hraní vede k finančním obtížím, zadlužení a v krajním případě k využívání nezákonných možností získání financí, včetně páchání kriminality, nejčastěji majetkového typu, tj. krádeže, podvodu a zpronevěry. Bývají narušeny vztahy s blízkými, což vede často k rozpadu rodin, a vztahy na pracovišti vedoucí až ke ztrátě zaměstnání. Z pozitivních dopadů bývají citována pracovní místa vytvořená hazardním průmyslem a příjmy z odvodů z hazardu do veřejných rozpočtů. **ZÁVĚR:** Hazardní hraní má komplexní socioekonomické souvislosti a působí jako regresivní daň na nízkopříjmové skupiny obyvatel. Výsledky kvantitativních i kvalitativních studií ukazují, že hazardní hraní souvisí v první řadě se zadlužeností, která je závažným důsledkem patologického hráčství a příčinou či korelátem socioekonomického úpadku hráčů, jejich okolí i celých komunit. Dostupnost pomoci patologickým hráčům je komplikována skrytým a stigmatizujícím charakterem zadluženosti a přidružených sociálních fenoménů.

KLÍČOVÁ SLOVA: HAZARDNÍ HRANÍ – GAMBLING – SOCIOEKONOMICKÉ DOPADY – NEZAMĚŠTNANOST – ZADLUŽENOST

Došlo do redakce: 1 / ZÁŘÍ / 2015

Přijato k tisku: 5 / LISTOPAD / 2015

Grantová podpora: Příprava článku byla podpořena prostřednictvím programu institucionální podpory vědy č. PRVOUK-P03/LF1/9 a projektem „Národní ústav duševního zdraví (NUDZ)“, registrační číslo CZ.1.05/2.1.00/03.0078, financovaným z Evropského fondu regionálního rozvoje.

Korespondenční adresa: Mgr. Barbora Drbohlavová / drbohlavova.barbora@vlada.cz / Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti, Úřad vlády České republiky, nábřeží E. Beneše 4, 118 01 Praha 1

● 1 ÚVOD

Hazardní hraní má širší sociální, ekonomické a demografické dopady a souvislosti, mezi něž se řadí především kriminalita, prohlubování sociálních nerovností, nezaměstnanost, způsob trávení volného času a celková kvalita života jednotlivců a komunit (Williams, Rehm & Stevens, 2011). Tyto dopady přitom nemusí být primárně negativní, mají však komplexní charakter. Problémové hráčství v kombinaci s dalšími zdravotními a sociálními faktory vede k celkově nižší kvalitě života (Scherrer et al., 2005).

Problémové hraní nemá důsledky v oblasti zdravotní, sociální a ekonomické situace pouze pro hráče samotné, ale i pro jejich partnery a rodiny, ať v podobě finančních ztrát a zadluženosti, nebo rozpadu vztahů a rodinných systémů. Oblast dopadů na blízké sociální okolí hráče je relativně málo zmapovaná, a to přesto, že dopady hazardu na partnery a rodinu v podobě finanční nejistoty, narušení rodinných vztahů a celkového zhoršení fyzického a duševního zdraví jsou značné (Dickson-Swift, James & Kippen, 2005).

V oblasti sociálních, ale i zdravotních dopadů problémového hraní je významným faktorem zadluženost hráčů a jejich rodin. Ta má vliv na zdraví jedinců, rodin, komunity i společnosti a zvyšuje výskyt ostatních negativních dopadů patologického hráčství (Ladouceur, 2004). Je významným motivem sebevražd hráčů, ale má negativní vliv na zdravotní stav obecně a dále také na zaměstnanost, chudobu, bydlení, kriminalitu a sociální exkluzi; zadluženost bývá pravidelně příčinou pokračování a relapsu hraní (Downs & Woolrych, 2010). Současně je zadluženost složitý fenomén k výzkumnému uchopení a je obtížné stávajícími metodami určit skutečnou výši dluhu vyplývajícího z hraní (Blaszczynski, Dumlao & Lange, 1997; Wood & Williams, 2007).

Jedním z nejvýraznějších celospolečenských sociálních dopadů hazardního hraní je prohlubování nerovnosti mezi bohatými a chudými skupinami obyvatel (Abdel-Ghany & Sharpe, 2001; Beckert & Lutter, 2009). Vzhledem k nedostatku jiných příležitostí k trávení volného času existuje vysoká poptávka po hazardním hraní u sociálně slabých skupin a v sociálně znevýhodněných oblastech. Nabídka hazardního hraní má tendenci přesouvat se do ziskových oblastí, tzn. do socioekonomicky znevýhodněných regionů. To vede k regresivním dopadům hazardu, kdy lidé s nízkými příjmy utrácejí větší část svého příjmu na hazardní hry než lidé s vysokými příjmy, což dále prohlubuje působení nepříznivých socioekonomických faktorů a socioekonomické dopady hazardního hraní (Abbott et al., 2013).

Problémové hraní může být také spojeno s psychiatrickou komorbiditou a kriminalitou páchanou problémovými hráči. Vývoj problémového hráčství je u některých hráčů spojen s poruchami osobnosti, resp. s impulzivitou, a to zejména u mužů. Je zřejmá také souvislost problémového hráčství s vyšší mírou užívání návykových látek a s další psychiatrickou komorbiditou (Abbott et al., 2013; Petry,

2007; Petry, Stinson & Grant, 2005; Rush, Bassani, Urbanoski & Castel, 2008; Williams, West & Simpson, 2012). Kriminalita páchaná hazardními hráči představuje tzv. sekundární kriminalitu. Je vhodné rozlišovat kriminalitu u premorbidně nepostižených hráčů, u kterých důvodem páchaní trestné činnosti jsou zejména finanční problémy a kteří páchají především krádeže a podvody, a u hráčů impulzivních s více či méně vyjádřenou poruchou osobnosti, u kterých je hazardní hraní důsledkem predispozice k rizikovému a problémovému chování (Blaszczynski & Nower, 2002; Crofts, 2003; Richard & Humphrey, 2014). Páchání trestné činnosti bylo v 5. revizi Diagnostického a statistického manuálu Americké psychiatrické asociace (DSM-5) vyňato z diagnostických kritérií. Důvodem byla srovnatelná míra kriminality u problémových hráčů a nehráčů, a tedy nízká specifita tohoto kritéria. Přesto zůstává kriminalita diagnostickým vodítkem jako součást popisu kritéria „lhaní jiným“, kde jedním z popisovaných důvodů lhaní je zakrývání trestné činnosti (Petry et al., 2014; Reilly & Smith, 2013). Nelegální hazard bývá sekundárně spojen rovněž se systémovou kriminalitou včetně lichvářství, ale i další kriminalitou, jako je pašování lidí, zbraní, drog nebo organizování prostituce apod. Také organizovaný hazard může být spojen s ekonomickou kriminalitou typu praní špinavých peněz nebo korupce (Ferentzy & Turner, 2009).

Mezi hrami, které se na trhu nabízejí, existují podstatné rozdíly v jejich rizikovosti. Podle kanadského Centra pro výzkum gamblingu (Abbott et al., 2013) je důležité rozlišovat hry podle četnosti hraní a míry vzrušení, kterou u nich hráči zažívají, společenskosti hry a míry dovednosti, která je ke hře potřeba. Z tohoto hlediska jsou pro některé hráče rizikovější elektronická herní zařízení (EHZ), mezi něž patří výherní hrací přístroje (VHP), interaktivní videoloterijní terminály (IVT, VLT) a další technická zařízení, zatímco pro jiné karetní hry nebo sázkové hry v kasinu. Dalším podstatným rysem je prostředí, ve kterém se hry provozují. Klíčové je, zda nabízí dostatek soukromí, přístup k penězům, možnost hrát nepřetržitě, zda jsou zde dostupné alkoholické nápoje. Dalšími charakteristikami jsou výše sázky a objem peněz utracených za časovou jednotku, časové intervaly mezi hrami a jejich frekvence, pravděpodobnost výher a „těsné prohry“, možnost sázet bankovkami nebo bezhotovostně, audiovizuální efekty přístroje, místní a časová dostupnost hraní, reklama apod. Zejména EHZ se vyznačují nepříznivými strukturálními charakteristikami, které vedou k rozvoji problémů spojených s hraním ve vyšší míře, než je tomu u jiných her. Ke hrám s vyšším rizikem patří také kurzové sázky, zejména sázky on-line, a to především tzv. live sázky, jiné on-line hry a také sázkové hry v kasinu. (Abbott et al., 2013; Abbott, Williams & Volberg, 2004). Dostupnost hazardních her je také faktorem komplikujícím proces údravy patologického hráče. Zdá se, že roli hraje fyzická dostupnost hráčských příležitostí (heren) spíše než hustota

herních přístrojů (Abbott et al., 2013; Vasiliadis, Jackson, Christensen & Francis, 2013; Williams et al., 2012). Viz také článek o charakteristikách problémových hráčů (Mravčík, Černý, Roznerová, Licehammerová & Tion Leštinová, 2015).

EHZ představují největší segment trhu v zahraničí i v ČR a pro hráče a jejich okolí obvykle znamenají vyšší riziko než číselné loterie nebo stírací losy, u kterých je riziko vzniku závislosti s finančně destruktivním potenciálem nižší. Právě EHZ totiž tvoří v ČR nejvyšší podíl na herním trhu a jejich nabídka je v mezinárodním kontextu mimořádně vysoká – podle posledních dostupných údajů mezinárodního srovnání z r. 2013 připadalo na Slovensku 3,7, v Německu 3,0, v Polsku 0,6 a v Rakousku 0,3 EHZ na 1000 obyvatel, zatímco v ČR to bylo 7,5 EHZ na 1000 obyvatel (Mravčík et al., 2014). Především hráči na EHZ také tvoří významnou nebo převažující část osob trpících problémy v souvislosti s hazardním hraním v řadě evropských zemí (Griffiths, 2009; Livingstone, Woolley, Zazryn, Bakacs & Shami, 2008; Parke & Griffiths, 2007; Williams et al., 2012). Viz také článek o regulaci hazardních her na úrovni obcí v ČR (Rous, Drbohlavová, Tion Leštinová, Černý & Mravčík, 2015).

Článek předkládá výsledky kvantitativních a kvalitativních studií provedených v letech 2012–2014 týkajících se výskytu hazardního hraní v české populaci, aspektů a souvislostí problémového hraní a jejich důsledků pro jedince, jejich okolí, komunity a sociodemografických a ekonomických ukazatelů. Zdroji jsou výzkumy, jejichž výsledky byly detailně publikovány v první souhrnné zprávě o hazardním hraní v České republice (Mravčík et al., 2014) a Výroční zprávě o hazardním hraní v České republice v roce 2014 (Mravčík, Rous et al., 2015), práce publikované v časopise Adiktologie a bakalářské a diplomové práce na téma hazardního hraní obhájené v letech 2013–2014.

● 2 DOPADY HAZARDNÍHO HRANÍ NA ÚROVNI KOMUNIT A ÚZEMNÍCH JEDNOTEK

● 2 / 1 Hazardní hraní v sociálně vyloučených lokalitách

Vznik a existence sociálně vyloučených lokalit (SVL) je projevem sociálního a ekonomického problému, který spočívá v kumulaci negativních společenských jevů, jako je (dlouhodobá) nezaměstnanost, zadluženost, čerpání sociálních dávek, nízké vzdělání a pracovní kvalifikace, užívání alkoholu a nelegálních drog, ale i nízká hustota sociálních sítí (rozvedení, osamělí lidé) a příslušnost k minoritnímu etniku. Dostupnost hazardního hraní v takových oblastech je často mnohem vyšší než v sociálně integrovaných regionech.

Na přelomu r. 2014 a 2015 realizovalo Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti (NMS) ve spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování (ASZ) při Úřadu vlády ČR dotazníkové šetření mezi zástupci ASZ v SVL, které se

týkalo problematiky hazardu a užívání drog (Mravčík et al., 2014). Dotazník vyplnilo 21 respondentů – sociálních pracovníků a koordinátorů působících ve 23 sociálně vyloučených obcích či oblastech po celé ČR. Bylo zkoumáno, za jak závažné je hazardní hraní považováno v porovnání s ostatními problémy v SVL. Zjišťovala se také míra výskytu problémů přímo spojených s hazardním hraním a provozováním hazardních her v SVL a způsob řešení těchto problémů ze strany obce. Respondenti byli dotazováni na počet provozoven s EHZ (herny, kasina, provozovny se zvláštním režimem) a na počet sázkových kanceláří v lokalitách a jejich okolí. Jak velký problém hazardní hraní v SVL představovalo ve srovnání s ostatními problémy, bylo hodnoceno na šestibodové škále od 0 (daný jev nepředstavuje problém) do 5 (jev v dané lokalitě představuje velmi závažný problém).

Z celkového počtu 21 zástupců ASZ jich 19 uvedlo dostupnost provozoven s EHZ v daných SVL a/nebo v jejich blízkosti. Co se týče sázkových kanceláří, 8 respondentů uvedlo, že se v SVL či v její blízkosti sázkové kanceláře nacházejí. Provozovny s EHZ se tedy v SVL vyskytovaly častěji než sázkové kanceláře, což zřejmě souvisí se způsobem, jakým jsou tyto dva typy provozoven hazardních her využívány jejich návštěvníky. Provozovny s EHZ utvářejí se svou dlouhou či nepřetržitou otevírací dobou a dostupností alkoholu dostupné prostředí pro trávení volného času. Naproti tomu v sázkových kancelářích se alkohol nepodává a sázky jsou vázány na konkrétní sportovní události, které jsou časově ohraničeny. Výjimku mohou tvořit tzv. sport bary, ale konkrétně na jejich výskyt nebyl položen dotaz.

Jako nejzávažnější problémy označili zástupci ASZ v daných lokalitách nezaměstnanost a zadluženost (oba jevy byly průměrně hodnoceny 4,4 bodu na stupnici 0 až 5) a nízké vzdělání/kvalifikaci (4,2). Hraní hazardních her (2,8) bylo v průměru vnímáno jako středně závažný problém společně s problémovými nájemními vztahy (2,8) a majetkovou kriminalitou (2,7). Hodnocení míry problémovosti hazardního hraní v daných lokalitách mělo velmi široký rozptyl (0–5). Hazardní hraní tedy nebylo vnímáno jako závažný problém v žádné SVL, závažněji bylo hodnoceno v příhraničních oblastech s Polskem a Německem (Ostrava, Chodov, Frýdlant, Tanvaldsko).

Závažnost problémů přímo spojených s hazardním hraním odpovídala obecným problémům v SVL. Jako nejzávažnější problém vnímali zástupci ASZ zadluženost jednotlivých hráčů a jejich rodin (průměrně 3,3 bodů na stupnici 0 až 5), následovalo hraní příjemců sociálních dávek a jejich rodin (2,9) a výskyt opilosti v hernách (2,8). Další vnímané problémy souvisely s finančními aspekty hazardního hraní: majetková kriminalita za účelem získání prostředků na hru nebo na krytí dluhů z hraní hazardních her, majetková kriminalita v hernách nebo v jejich okolí obecně a lichvářství spojené s půjčováním finančních prostředků na hraní hazardních her. Přidruženými problémy byly nadměrná kon-

zumace alkoholu a nelegálních drog a s tím související rušení veřejného pořádku v okolí heren. Lze konstatovat, že v SVL byla většina negativních jevů, které se týkaly hazardního hraní, spojena s ekonomickými faktory.

Výsledky průzkumu v SVL na přelomu r. 2014 a 2015 se shodují s výsledky obdobného průzkumu z r. 2013 (Mravčík et al., 2014).

● 2 / 2 Souvislosti socioekonomických charakteristik a hazardního hraní na úrovni okresů

V r. 2013 proběhla kvantitativní studie (Drbohlavová, 2013), která kromě dostupnosti hazardního hraní analyzovala také korelaci 22 sociodemografických a ekonomických indikátorů s dostupností hazardních příležitostí na úrovni okresů v roce 2011. Indikátory byla data z Českého statistického úřadu a Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR, jako je míra nezaměstnanosti, průměrný věk, pohyb obyvatel, počet trestných činů, počet sebevražd, průměrná výše důchodů, výše sociálních dávek, vzdělanostní struktura, počet ambulantních léceb a hospitalizací pro diagnózu F63.0 (patologické hráčství) apod. Data o dostupnosti hazardních her, resp. adresy, na kterých byla v ČR provozována EHZ, pocházela z databáze Ministerstva financí ČR. Použitou statistickou metodou byl Pearsonův korelační koeficient testovaný na hodnotě $\alpha = 0,05$.

Tato studie ukázala, že nabídka hazardních her nejsilněji souvisí se záporným přírůstkem obyvatel – obyvatelé se tedy spíše stěhují pryč z oblasti, porodnost je nižší než úmrtnost (korelační koeficient byl $-0,465$). Dále dostupnost hazardních her silně souvisí s nezaměstnaností ($0,428$), o něco méně výrazně s nižšími důchody ($-0,259$) a vyššími počtem uchazečů o jedno volné pracovní místo ($0,226$). V oblastech s vyšší nabídkou hazardních her byl také zjištěn vyšší počet ambulantních léceb pro diagnózu F63.0 – patologické hráčství ($0,233$), a tedy pravděpodobně vyšší potřeba po odborné pomoci ze strany patologických hráčů. Na úrovni krajů dostupnost hazardních her také silně korelovala s úbytkem obyvatel a navíc i výší vyplacených sociálních dávek a sociálních příplatků. Tato zjištění odpovídají výsledkům studie v SVL, podle kterých bylo hraní příjemců sociálních dávek hodnoceno jako zásadní problém. Obecně lze říci, že hazardem jsou více zatížené zejména příhraniční okresy.

Podobné výsledky popsal ve své bakalářské práci Špolc (2014). Použil ve své studii regresní analýzu výše prohraných částek a sociálních, ekonomických a demografických ukazatelů na úrovni okresů. Ukazatelé byly kriminalita, typ domácnosti, etnické složení obyvatel, náboženské vyznání, věk, vzdělanostní struktura, velikost obce apod. Podle výsledků se jako nejdůležitější faktor ovlivňující výši prohraných částek v okrese jevila sociální stabilita. V okresech, kde vysoký podíl obyvatel žil v úplných rodinách s dět-

mi, kde příjmy obyvatel nezávisely na sociálních dávkách, a jen malý podíl obyvatel byl bez práce, prohráli obyvatelé na EHZ relativně nízký objem finančních prostředků. V opačném případě byl objem prohraných finančních prostředků výrazně vyšší. Tež umístění okresu představovalo významný faktor. Vyšší objem prohraných částek byl zaznamenán v příhraničních oblastech ČR, v oblasti historicky označované jako Sudety, kde je i nynější společnost poznamenána nuceným vystěhováním Němců spojeným se zánikem tradičních ekonomických odvětví, organizovaným dosídlením a následným porevolučním chaotickým přerodem, který se vyznačoval krachováním bývalých státních podniků a vytvořením zóny šedé ekonomiky (poskytování krátkodobého ubytování, hazardu a sexuálních služeb pro zahraniční klientelu). Negativně též nejspíše působí anonymita větších měst, kde obyvatelé prohráli více finančních prostředků. Další proměnnou významně určující výši prohraných částek byla účast zahraničních hráčů, kteří však nepředstavovali příliš vysoké riziko v podobě negativních dopadů na místní obyvatele. Věkové složení obyvatel, struktura zaměstnání či dosažené formální vzdělání mělo na výši prohraných částek minimální či žádný vliv. Obecně tedy hrají klíčovou roli proměnné popisující sociální a ekonomický stav (struktura domácností signalizující sociální integraci, z ekonomického hlediska pak nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách či rozšíření živnostenského podnikání poukazující na integraci ekonomickou), a nikoli demografické charakteristiky jednotlivých obyvatel. Celkově ekonomicky a sociálně slabé okresy vykazovaly větší objem prohraných částek i přes nižší disponibilní příjmy obyvatel. Relativní podíl prohraných částek na výši příjmu tak vykazoval enormní rozdíl mezi okresy. Vysoká míra hraní na EHZ tedy působilo jako jistá forma regresivní daně zatěžující sociálně slabší okresy, čímž dále přispívalo k jejich negativní sociální situaci.

Problematikou vybraných sociálně negativních jevů v ČR na úrovni okresů se ve své diplomové práci zabývala Zíb Palasová (2015). Popsala sociálně negativní jevy a zhodnotila regionální disparity na úrovni 77 okresů za rok 2011, kdy bylo provedeno Sčítání lidu, domů a bytů. Byla použita korelační, faktorová a shluková analýza za pomoci 28 demografických, zdravotních a ekonomických ukazatelů, mezi nimiž byly také počty hospitalizací v psychiatrických lůžkových zařízeních pro dg. F10–F19 a počet heren a kasin na 1000 obyvatel v roce 2011. Okresy s nejméně příznivými sociálně negativními ukazateli zahrnujícími také hospitalizace z důvodu užívání návykových látek a hustotu heren a kasin byly Most, Teplice, Ústí nad Labem, Jeseník, Karviná, Ostrava-město a Česká Lípa, které se nacházejí na území krajů Ústeckého, Libereckého, Olomouckého a Moravskoslezského (Zíb Palasová, 2015).

● 2 / 3 Souvislosti socioekonomických charakteristik a hazardního hraní na úrovni obcí

V r. 2013 realizovalo NMS případovou studii v 5 obcích, ve které zkoumalo zkušenosti obcí s hazardním hraním a dopady jeho případné regulace (Mravčík et al., 2014). Studie proběhla v Říčanech, Klášterci nad Ohří, Aši, Blansku a Znojmě. Tyto obce měly různou míru regulace od žádné až po úplný zákaz hazardního hraní. V první fázi byly v každé obci provedeny rozhovory se zastupiteli, zástupci policie, provozovateli heren a sociálními pracovníky. Druhá fáze spočívala v dotazníkovém šetření na vzorku 50 osob bydlících v okolí heren, v mystery návštěvě dvou heren (princip „mystery shopping“, kdy obsluha ani návštěvníci nevědí, že tazatel provádí sběr dat), rozhovorech s obsluhou a dotazníkovém průzkumu mezi 10 hráči oslovenými v hernách. Obecně lze říci, že místní obyvatelé, policisté, občanskí aktivisté podporovali spíše větší regulaci hazardu na území své obce, zatímco provozovatelé spíše vnímali vyšší regulaci jako diskriminační. Názory zastupitelů a dalších politiků byly v souladu se stávajícím způsobem regulace v dané obci. V Říčanech byla nízká míra regulace a nepsané dohody s provozovateli a hazardní hraní nebyly jejich představiteli zásadně vnímány jako alarmující. V Klášterci za větší problém považovali drogy. Hazard představoval významný zdroj příjmů do obecního rozpočtu a pracovních míst, obyvatelé a sociální pracovníci však považovali dopady problémového hraní za zásadní, neboť na něj byla navázána lichva, vysoké nájemné v ubytovnách pro sociálně slabé a problémy s vietnamským etnikem. V Aši byly herny zázemím pro užívání a distribuci drog a prostituci, proto bylo v plánu počet heren na území obce ještě snížit. V Blansku zakázala radnice hazardní hry úplně. Obyvatelé města byli s tímto krokem spokojeni na rozdíl od provozovatelů. Znojmo přijalo vyhlášku regulující místo, čas a propagaci hazardních her. Jako negativní jevy v souvislosti s hraním hazardních her byly zdůrazňovány zejména propojení hazardního hraní s užíváním drog a zneužívání sociálních dávek ke hraní. Detailním popisem regulace a trendy v hazardním hraní se zabývá jiný článek v tomto čísle Adiktologie (Rous et al., 2015).

Případovou studii v Praze provedl Špolc (2014). Tato lokální analýza přinesla poznatky o rozmístění heren na území Prahy, jejich lokaci a možné souvislosti s místní kriminalitou. Zkoumal výskyt zastaváren, second hand obchodů, hotelů, sázkových kanceláří či prodejen elektroniky v blízkosti heren. Míra páchaní trestné činnosti a dostupnost hazardních her byly promítnuty do mapy Prahy rozdělené podle jednotlivých obvodních oddělení policie, a to v podobě indexu kriminality na barevné škále a rozmístění provozoven. Na první pohled byla patrná nerovnoměrnost rozmístění provozoven na území města. Při rozdělení Prahy na levý a pravý břeh Vltavy byla patrná souvislost nižšího počtu provozoven i míry kriminality na levém břehu a na

opak vyššího výskytu provozoven i kriminality na břehu pravém. Za povšimnutí stojí hustý kruh provozoven poblíž centra města (nicméně přímo v historickém centru je provozoven minimum), zvýšená hustota provozoven na sídlišťích (tj. v místech s vyšší hustotou obyvatel) a jejich seskupování do dvojic či početnějších shluků. Právě výskyt více provozoven v jedné lokalitě může signalizovat vyšší míru problémového hraní v okolí, neboť se v daném místě i přes silnou konkurenci uживí několik provozoven. V bezprostředním okolí heren se nejčastěji vyskytovaly restaurace, obchody s potravinami a alkoholem či vietnamská bistra. U každé třetí hereny byl umístěn bankomat, pravděpodobně na základě předpokladu, že tato cílová skupina bude dané služby častěji využívat, aby si rychle vybrali hotovost a vrátili se ke hře. Naopak obchodní prostory jako obchody s elektrospotřebiči, knihkupectví či hotely v blízkém okolí heren obvykle nebyly. Po přepočtení výskytu jednotlivých obchodních prostor v okolí heren s ohledem na jejich rozšíření v Praze byly získány odlišné výsledky. Předpoklad, že se provozovatelé obchodů s elektrospotřebiči a hotelů hernám vyhýbají, se potvrdil a vysoké indexové číslo u second handů, zastaváren a sázkových kanceláří naopak poukázalo na propojení těchto typů podnikání s provozováním heren.

Gregorová si ve své bakalářské práci (2014) všímala sociálních souvislostí s problematikou hazardu v Chebu. Podle autorky byly v minulosti problémové spíše herny než kasina; jako nejproblémovější uvedla falešné kasino, ve kterém byla pouze EHZ a žádné živé hry. To umožnilo provozovateli obcházet místní zákaz provozu heren v době od 17:00 do 9:00, který jinak podle chebských strážníků vedl k výraznému úbytku kriminality a zklidnění situace ve městě. V lokalitě tohoto kasina stoupl počet případů rušení nočního klidu, prostituce a prodeje drog. Podnikatelé v okolí si stěžovali na pokles tržeb, protože zákazníci se lokality obávali. V chebských hernách i v jejich okolí docházelo podle autorky k prodeji drog. Obsluha heren údajně často od hráčů vykupovala (kradené) zboží, jehož prodejem si hráči obstarávali peníze na hru. Některé herny si podle autorky přímo v provozovně zřídily zastavárnu, aby výkup zboží legalizovaly. Prostituce se stáhla z centra Chebu k hernám.

Podobně jako Drbohlavová (2013) a Špolc (2014) na úrovni okresů provedlo NMS statistickou analýzu faktorů souvisejících s výskytem hazardního hraní na úrovni obcí (Mravčík et al., 2014). Korelovanými indikátory byly např. počty exekucí na 1000 obyvatel, počty heren, kasin či EHZ, výskyt sociálně vyloučených lokalit atd. Sociodemografická data byla získána za rok 2011 z Ministerstva práce a sociálních věcí. Korelační koeficienty byly většinou příliš nízké a celkové výsledky neukázaly žádné specifické souvislosti. Možnou příčinou tohoto efektu je výběr vzorku, neboť do analýzy byly zahrnuty všechny obce, tzn. i velmi malé obce, v nichž se hazard nevyskytoval.

● 3 DOPADY HAZARDNÍHO HRANÍ NA ÚROVNI JEDNOTLIVCŮ

● 3 / 1 Dopady na vztahy hráčů se sociálním okolím

V r. 2014 byl proveden kvalitativní výzkum na souboru 11 problémových hráčů ve věku 19–65 let, který zkoumal transformaci vztahů mezi problémovými hráči a jejich nejbližšími v průběhu hráčské kariéry (Ostrovský, 2014). U 6 hráčů byly dominantní hazardní hrou EHZ, u 4 hráčů kurzové sázky a pro 1 respondenta byly hlavní hráčskou aktivitou hazardní hry v kasinu. Převážná část respondentů v průběhu hráčské kariéry vztahy buď postrádala, ve vztazích nebyla spokojena, nebo emoční rozměr vztahů s blízkými nebyl výrazný. Řada hráčů však měla na udržení vztahů s blízkými materiální zájem, většinou v důsledku finanční náročnosti hraní. Tento materiální zájem v průběhu kariéry rostl a znesnadňoval případné přerušení či ukončení nevyhovujícího vztahu. Vztahy s blízkými představovaly pro hráče zázemí (možnost bezplatného stravování, přespání či úkrytu před věřiteli) i zdroj financí na hru. Změnu doznaly především ty vztahy s blízkými, kde nebyla silná ekonomická či citová vazba. V těch případech byla pozornost hráče přeměřována k hazardnímu hraní a hráč omezil kontakty s blízkými. Pokud byl emoční zájem o vztah vysoký už v úvodu hráčské kariéry, jevil se v jejím průběhu jako poměrně stabilní. Všechny vztahy s blízkými, jimž bylo problémové hazardní hraní odhaleno, však byly nevratně změněny. Ani jeden z respondentů nebyl vůči blízkým zcela otevřený a většina z nich hazardní hraní urputně tajila, v důsledku čehož se omezila komunikace s blízkými. Vzniklá bariéra pomáhala hráči při případné žádosti o finanční podporu, ale rovněž bránila řešení problému a pomoci ze strany blízkých. Blízcí navíc nedokázali interpretovat příznaky problémového hraní adekvátně. Pokud bylo problémové hraní odhaleno, blízcí problém nechápali. Část respondentů ani neměla informace, které by jim pomohly identifikovat jejich situaci jako problémové hráčství a požádat o odbornou pomoc.

Vztahové problémy problémových hráčů zkoumala také jiná práce z oboru adiktologie (Palečková, 2014). Cílem práce bylo posoudit kvalitu vztahů problémových hráčů s jejich okolím. Soubor se skládal z 8 respondentů ve věku 23–35 let rekrutovaných technikou sněhové koule. Problémové hráčství bylo verifikováno dotazníkem Gamblers Anonymous GA-20. Sběr dat proběhl pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Interpersonální vztahy byly měřeny nástrojem ICL. Respondenti se hodnotili jako egocentričtí, agresivní, podezřívaví, málo odpovědní, přiměřeně dominantní. Byli si negativních znaků svého chování vědomi a rádi by tento stav změnili. Všichni respondenti shodně vyhodnotili vliv hazardního hraní na své interpersonální chování jako negativní.

Jiná kvalitativní studie shrnula celou škálu dopadů, které na hráče jejich patologické hraní mělo (Roznerová, 2014). Vzorek představovalo 7 abstinujících hráčů v pobytové léčbě v Praze ve věku 21–55 let, sběr dat proběhl za pomoci polostrukturovaných rozhovorů. Mezi sociálními dopady se objevoval rozpad vztahů s příbuznými, partnery, dětmi, ale i kolegy v práci a přáteli. Hráči hodnotili narušení vztahů s rodinou a blízkými jako ten nejzávažnější dopad jejich hazardního hraní, zatímco finanční ztráty byly řazeny až na druhé místo. Nejčastěji bývaly postiženy vztahy s rodinou obecně v důsledku ztráty důvěry, protože hráč často lhal a jeho chování odráželo (ne)úspěchy ve hře. Rodiče či partner často také závislost podporovali popíráním problémů či přijímáním uvěřitelných historek o původu dluhů. Rozpadaly se i vztahy se sourozenci či dětmi hráčů, s přáteli z důvodu nedostatku času a s kolegy. Hraní představovalo navíc velice osamělou činnost. Hráči také ztráceli své koníčky z důvodu nedostatku času a financí. Začali hrát, aby se odreagovali od nepříjemných situací ve svém životě, začali zanedbávat školní či pracovní povinnosti a často o zaměstnání přišli, což dále snížilo jejich sociální status.

Dopady na sociální vztahy zkoumala i dotazníková studie mezi patologickými hráči v léčbě (Mravčík, Černý et al., 2015). Z negativních jevů v důsledku rozvoje problémového hraní byly respondenty nejčastěji uváděny lhaní (75,3 % lhalo často nebo velmi často), nesplácení půjček (59,4 %), utracení společných rodinných peněz (53,8 %), zanedbávání rodiny (48,2 %), agresivita a psychický nátlak vůči okolí (29,8 %), nespolehlivost v zaměstnání (29,9 %) a krádeže věcí z domácnosti (27,4 %). Ztrátu předchozích koníčků a zálib v souvislosti s rozvojem pravidelného hraní uvedlo 67,7 % respondentů. Nejčastěji uvedenými negativními důsledky hazardního hraní v oblasti zaměstnání respondenta byly problémy s nadřízenými, podřízenými či kolegy (uvedlo 49,0 % zaměstnaných respondentů) a ztráta zaměstnání (40,6 %). Podle 12,7 % patologických hráčů mělo hazardní hraní v jejich životě také pozitivní dopady, jako radost či pocit štěstí z výhry, pozitivní dopady v oblasti lidských vztahů nebo pozitivní změny v oblasti zábavy a uvolnění (uvedlo je 2,6–3,1 % respondentů).

Vážné rodinné a vztahové problémy a problémy na pracovišti byly rovněž popsány v rámci výzkumu realizovaného na souboru 139 patologických hráčů v léčbě v letech 2012–2013 zaměřeného na souvislosti patologického hráčství se vztahovou vazbou (Maierová, Charvát & Miovský, 2014a; Maierová, Charvát & Miovský, 2014b).

● 3 / 2 Finanční dopady a zadluženost

V kvalitativní studii na souboru 7 abstinujících hráčů v pobytové léčbě byly zkoumány finanční dopady hraní. Nejčastěji respondenti uváděli peněžní ztráty, zadlužování a hraní už ne pro zábavu, ale pro získání financí (Roznerová, 2014; Roznerová & Mravčík, 2015). Celková prohraná suma se po-

hybovala v rozmezí 400 tis. – 7,5 mil. Kč. Obvyklý scénář získávání peněz na hru začínal u použití osobních zdrojů, jako je výplata, úspory či majetek, pokračoval přes půjčky od rodiny a přátel, půjčky u bank, u nebankovních společností a pochybných subjektů a skončil u trestné činnosti, nejčastěji v podobě krádeže, zpronevěry a krácení daní. Subjektivně bezvýhodná finanční situace vedla hráče k impulzivnímu, riskantnímu a nakonec i nemorálnímu jednání. Pokračovali v hraní s vidinou, že splatí dluhy a přestanou hrát. Výhry však nepřicházely a hráči byli nuceni hledat další zdroje financí, čímž se dostávali do začarovaného kruhu – *obrázek 1*.

Finanční aspekty hráčství a zadlužení hráčů byly také zkoumány v dotazníkové studii mezi patologickými hráči v léčbě (Mravčík, Černý et al., 2015). Z výsledků vyplývá, že celková měsíční bilance v průběhu typického měsíce v posledním roce před léčbou byla v průměru -38,7 tis. Kč., min. -1,3 mil. Kč, max. +400 tis. Kč. Rozdělení částek podle typů her ukázalo rozdíly mezi hráči na EHZ (v hernách) a hráči hazardních her v kasinu. V kasinech a na karetních turnajích mimo kasina lze prohrát i vyhrát stovky tisíc korun, na EHZ jde o částku v řádu desítek tisíc korun. Hráči v kasinech byli také průměrně nejvíce v minusu. Kurzové sázení v kamenných provozovnách se na prohrách podílelo také nezanedbatelnou měrou. Hráči on-line kurzových sázek byli průměrně v minusu 45 tis. Kč, ale neprohrávali zdaleka tak vysoké částky jako hráči v ostatních kategoriích.

Celková uváděná výše aktuálního dluhu v důsledku hazardního hraní dosáhla v průměru 894 tis. Kč (min. 5 tis. Kč, max. 30 mil. Kč). Nejzadluženější byli hráči karetních turnajů mimo kasina. Nejvyšších vkladů ale dosáhli hráči na EHZ. Ti mají také nejvyšší maximální dluhy. Hráči v kasinech mají dluhy nejméně 300 tis. Kč.

Peníze na financování hraní hazardních her nejčastěji pocházely z legální práce (v průměru 50,6 %). Často nebo velmi často prohrálo vlastní či svěřené peníze určené na něco jiného (např. nájem, jídlo, splátky, domácnost) celkem 64,4 % respondentů. Mezi způsoby, kterými se respondenti snažili vyrovnat s nedostatkem financí, byly nejčastěji půjčka od přátel nebo rodiny (70,3 % respondentů uvedlo, že ji někdy využilo), nebankovní půjčka či spotřebitelský úvěr (52,4 %), bankovní půjčka (51,5 %), brigáda nebo drobný

privýdělek (51,1 %), prodej majetku (34,1 %). Krádež, podvod či zpronevěru někdy spáchalo 33,2 %, resp. 23,1% hráčů. Výše půjček dosahovala v průměru 65–160 tis. Kč podle zdroje, průměrná částka získaná prodejem osobního nebo společného majetku dosáhla 230 tis. Kč. Peníze na hraní hazardních her nebo na krytí proher si někdy půjčilo 95,2 % respondentů. Se splácením dluhu pak mělo problém 79,8 % respondentů – podrobněji viz Mravčík, Černý et al. (2015).

Ve výzkumu Maierové et al. (2014a; 2014b) uvedla většina respondentů (léčených patologických hráčů), že maximální částka vložená do hry v jednom dni činila více než 20 tis. Kč. Průměrná celková částka vložená do hry během hráčské kariéry byla 3,2 mil. Kč (max. 60 mil., min. 150 tis. Kč). Průměrná výše dluhů respondentů byla 780 tis. Kč (max. 20 mil., min. 725 Kč), 14 respondentů nemělo dluhy hlavně proto, že je za ně uhradili příbuzní. Finanční problémy zvyšují riziko relapsu a následné porušení abstinence.

Z Dotazníkové studie užívání návykových látek mezi vězni ve výkonu trestu odnětí svobody z r. 2012 (Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti & Generální ředitelství Vízeňské služby ČR, 2013) mimo jiné vyplývá, že nejčastějším zdrojem peněz na hru nebo na splácení dluhů ze hry byly v první řadě osobní nebo rodinné finance, prodej majetku, ve znatelně nižší míře pak půjčky od bank nebo nebankovních společností poskytující finanční služby.

V r. 2014 analyzovalo NMS (Mravčík, Rous et al., 2015) data 20 poraden Asociace občanských poraden zapojených do projektu Dluhové poradenství a působících v 17 městech. Z analýzy dat vyplývá, že z celkového počtu 7669 případů řešených v r. 2014 byly jako nejčastější příčina zadlužení uváděny nadměrné půjčky (spotřební, nákup zboží na splátky apod.), a to téměř ve čtvrtině případů (1832). Hraní hazardních her uvedlo jako příčinu či jednu z příčin zadlužení 50 klientů, tři čtvrtiny z nich byli hráči a čtvrtina byly osoby blízké. Muži a ženy byli zastoupeni rovnoměrně. Nejčastěji spadali do kategorie s příjmem nižším než 13 200 Kč. Ve většině případů přesahovala celková výše jejich dluhů 500 tis. Kč, výše dluhu po splatnosti dosahovala průměrně 545 tis. Kč (max. 1,8 mil. Kč). Počet jejich věřitelů se pohyboval od 1 do 8 a patřili mezi ně především nebankovní poskytovatelé finančních služeb a banky. Podíl

Obrázek 1 / Figure 1

Typický vývoj získávání zdrojů na hraní hazardních her, zadlužení a snahy o řešení zadlužení

Typical progress of gaining the wherewithal for gambling, falling into debt, and attempts to solve it

Zdroj: Roznerová (2014)

Source: Roznerová (2014)

klientů občanských poraden, jejichž zadluženost souvisela s problémovým hraním, je velmi pravděpodobně značně podhodnocen vzhledem k obavám ze stigmatizace. Klienti tedy spíše uvádějí jako příčinu zadlužení nadměrné půjčky bez udání účelu jejich sjednání.

Zdroj údajů o zadluženosti hráčů představují také data z nestátní neziskové organizace RUBIKON Centrum, která působí v oblasti sociální reintegrace lidí s kriminální minulostí. Jen u cca 4 % klientů z 544 byla zřejmá souvislost mezi hazardním hraním a zadlužením. Většinou šlo o muže, v polovině případů o nezaměstnané, kteří do poradny přišli většinou kvůli exekučnímu vymáhání splátek. Výše dluhů se pohybovala většinou v rozpětí 100–500 tis. Kč. Zadlužení trvalo nejčastěji 2–5 let před prvním kontaktem s centrem.

Ekonomickými aspekty hazardního hraní se zabýval Pištora (2012) ve své bakalářské práci. Provedl analýzu dat o výdajích a struktuře spotřeby domácností z šetření Statistika rodinných účtů ČSÚ z let 2005 a 2010 (každoročně cca 3000 domácností) a dat ze šetření Market & Media & Lifestyle (MML) společnosti Median z r. 2011 (celkem 7500 respondentů ve věku 12–79 let). Průměrné výdaje na hazardní hraní byly odhadnuty na 150 Kč (z dat ČSÚ) až 580 Kč (z dat společnosti Median) na osobu a rok. Menší domácnosti, domácnosti tvořené staršími a manuálně pracujícími osobami utratily za hazardní hraní (zejména loterie) více. Výše příjmu pozitivně korelovala s mírou herní participace i souhrnnou výší sázek. Relativní výše výdajů na hazard byla regresivní – to znamená, že rodiny s nižším příjmem vydaly na hazardní hraní relativně vyšší podíl rodinných financí. Při porovnání výdajů domácností s oficiálně vykazovanými příjmy provozovatelů hazardních her v ČR (tzv. in-out) v r. 2005 a 2010 vyplynulo, že výdaje domácností z šetření ČSÚ zahrnovaly pouze 7 %, resp. 5 % skutečných příjmů z provozování hazardu v ČR. Příjmy provozovatelů ze hry totiž činily 21,6 mld. Kč, resp. 31,8 mld. Kč., což v přepočtu na obyvatele činí přibližně 2100 Kč a 3000 Kč. Např. u loterií činily hlášené výdaje domácností cca 40 % příjmů z loterií vykázaných provozovateli, ale u EHZ dosáhl tento podíl pouze 0,1–0,2 %. Rozdíl mezi výsledky šetření a vykázanými příjmy herních společností lze podle autora zdůvodnit nedostatečným zastoupením problémových hráčů v souboru (hraní na EHZ uvedlo pouze 0,2 % respondentů v šetření společnosti Median a 0,6 % domácností v šetření ČSÚ), neohlášením hraní na EHZ z morálních důvodů (stud. respondentů) nebo praním špinavých peněz. Za předpokladu, že příjmy z hraní na EHZ jsou tvořeny převážně problémovými hráči, odhadl Pištora (2012) průměrnou ztrátu jednoho hráče na 370 tis. až 1 mil. Kč ročně.

● 3 / 3 Kriminalita

Z dotazníkové studie mezi patologickými hráči v léčbě (Mravčík, Černý et al., 2015) vyplývá, že krádeží, zpronevěrou nebo loupeží řešilo někdy finanční dopady svého ha-

zardního hraní 33,2 %, 23,1%, resp. 7,9 % respondentů. Krádež věcí z domácnosti uvedlo 27,4 % respondentů. V nelegální činnosti, tj. v podvodném jednání nebo zpronevěře, krádeži či loupeži, mělo svůj původ v průměru 7,6 % zdrojů na financování hraní hazardních her.

Z výzkumu Maierové et al. (2014a; 2014b) vyplynulo, že v souvislosti s hraním hazardních her se zpronevěry peněz v zaměstnání dopustilo 15 % respondentů, dalších 27 % krádeže, padělání apod. Krádež peněz či nedovolené vypůjčení si peněz od svých blízkých uvedlo 82 % respondentů, avšak tyto činy vůči blízkým nevnímali jako nezákonné.

Z Dotazníkové studie užívání návykových látek mezi vězni ve výkonu trestu odnětí svobody (Mravčík et al., 2014) vyplývá, že krádeže peněz nebo cenností kvůli hraní hazardních her nebo splacení dluhu ze hry se někdy dopustilo 24,9 % vězňů. Nejčastěji šlo o krádeže peněz a majetku cizích osob, ale také členů rodiny. Jiné nelegální činnosti než krádeže se kvůli hraní nebo splacení dluhu ze hry dopustilo 23,3 % vězňů. Vliv hraní hazardních her na skutky a jednání, které vedly k aktuálnímu uvěznění, připustilo 15,8 % vězňů. Pro srovnání – analogický vliv alkoholu připustilo 27,1 % a vliv jiných drog 32,7 % vězňů.

Heckelmoser (2013) ve své bakalářské práci provedl analýzu kriminality problémových hráčů na třech kazuistikách z trestních spisů. Z výzkumu vyplynulo, že zadlužení bylo ve všech případech důvodem páčání trestné činnosti, především majetkového charakteru. Autor popsal typický vzorec v procesu zadlužování hráčů od vyčerpání vlastních financí a majetku, půjček od přátel, nebankovních úvěrů přes použití hotovosti zaměstnavatele bez jeho vědomí (často s úmyslem ji vrátit) po trestné činy krádeže, podvodu či zpronevěry spáchané vůči osobám blízkým, sousedům, kolegům z práce či zaměstnavateli. Práce popisuje také faktory a vzorce hráčského chování jako počáteční výhru, dohánění ztrát, hráčské omyly, skrývání problému před okolím a také vliv komorbidní závislosti na návykových látkách. Potvrzuje tak závěry, k nimž dospěla též Roznerová (2014).

● 4 DISKUSE A ZÁVĚR

Hazardní hraní dopadá na kvalitu životní úrovně sociálních skupin a místních komunit, ve kterých se vyskytuje. Jako převážně negativní byl v obcích hodnocen vliv hazardu na obecní infrastrukturu, turistický ruch, úroveň sportovního a kulturního života, vzhled veřejného prostoru, počet obyvatel, kulturní vyžití a úroveň trávení volného času. Tento názor se promítá v rostoucím počtu obecně závazných vyhlášek regulujících provozování hazardních her v obcích. Zvláště výrazně lze socioekonomické dopady pozorovat v sociálně vyloučených lokalitách. Jejich vznik a existence je projevem kumulace negativních společenských jevů, jako je (dlouhodobá) nezaměstnanost, zadluženost, pobírání sociálních dávek, nízké vzdělání a pracovní kvalifikace, užívání alkoholu a nelegálních drog. Dostupnost hazardního

hraní v takových oblastech je často mnohem vyšší než v sociálně integrovaných regionech a místní obyvatelé za hazardní hraní utratí vyšší částky. Hazardní hraní v České republice tak má charakter regresivní daně, kdy výdaje na hazard tvoří v sociálně slabších oblastech větší podíl příjmů obyvatel než v jiných regionech.

Problémové hraní má dopady jak na jednotlivce, tak na jeho okolí. Ty spolu souvisí a navzájem se posilují, čímž vytvářejí pro hráče síť problémů, které je bez pomoci velmi obtížné řešit zvláště v situaci, kdy jsou narušeny vztahy s těmi nejbližšími. Problémové hazardní hraní tvoří ve spojení se zadlužením začarovaný kruh, kdy hráč hraje, aby získal peníze na splacení dluhů, které si vytvořil nadměrným hraním, ale prohrává a dluhy se prohlubují. Východiskem z této situace je – po vyčerpání legálních zdrojů financí, jako jsou osobní úspory a majetek, půjčky od příbuzných a přátel, bankovní a nebankovní úvěry – nakonec i nelegální zdroj v podobě majetkové kriminality. Ze situace zadlužených hráčů navíc profitují lichváři. Tento komplexní problém se odráží na zdravotním stavu hráče. Vyhledání odborné pomoci je však komplikováno skrytým a stigmatizujícím charakterem zadluženosti a dalších souvislostí hazardního hraní v oblasti sociální.

Zjištěné aspekty hazardního hraní a jejich dopady na sociální a ekonomický stav české společnosti jsou podkla-

dem pro využití v oblasti legislativy a veřejné a zdravotní politiky. Hazardní hraní představuje komplexní problém, pro jehož řešení je třeba i komplexní a dlouhodobý přístup zaměřený na jeho příčiny, nikoli pouze projevy. Zvýšit vzdělanost a pracovní kvalifikaci obyvatel SVL, nabídnout více pracovních příležitostí a snížit užívání návykových látek není možné během jednorázové intervence. Politiky zaměstnanosti a vzdělávání by měly postupovat ruku v ruce s nabídkou dlouhodobého poradenství a léčby pro problémové hráče. Zákonná úprava by měla stanovit podmínky pro zodpovědné provozování hazardních her, nastavit limity dostupnosti příležitostí k hazardnímu hraní a vymezit možnosti, jak vyhledávat hráče ohrožené patologickým hráčstvím a zprostředkovat jim pomoc. V neposlední řadě hrají roli také občanské iniciativy, které jsou často jedním z významných hybatelů regulace hazardního hraní na obecní úrovni a které se podílejí na utváření veřejného mínění.

Role autorů: Všichni autoři se podíleli na analýze dat a zpracování článku.

Bez konfliktu zájmů.

The role of the authors: All the authors were involved in the data analysis and the drafting of the article.

There is no conflict of interest involved.

LITERATURA / REFERENCES

- Abbott, M., Binde, P., Hodgins, D., Korn, D., Pereira, A., Volberg, R. & Williams, R. (2013). *Conceptual framework of harmful gambling: An international collaboration*. Guelph, Ontario, Canada: The Ontario Problem Gambling Research Centre (OPGRC).
- Abbott, M. W., Williams, M. & Volberg, R. A. (2004). A prospective study of problem and regular non-problem gamblers living in the community. *Substance Use and Misuse*(39).
- Abdel-Ghany, M. & Sharpe, D. L. (2001). Lottery expenditures in Canada: Regional analysis of probability of purchase, amount of purchase, and incidence. *Family & Consumer Sciences Research Journal*, 30(1), 64–78.
- Beckert, J. & Lutter, M. (2009). The inequality of fair play: Lottery gambling and social stratification in Germany. *European Sociological Review*, 25(4), 475–488.
- Blaszczynski, A., Dumlao, V. & Lange, M. (1997). „How much do you spend gambling?” ambiguities in survey questionnaire items. *J. Gamb. Stud.*, 13(3), 237–252.
- Blaszczynski, A. & Nower, L. (2002). A pathways model of problem and pathological gambling. *Addiction*, 97(5), 487–499.
- Crofts, P. (2003). *Researching the link between gambling and crime*. Sydney: University of Technology Sydney.
- Dickson-Swift, V. A., James, E. L. & Kippen, S. (2005). The experience of living with a problem gambler: Spouses and partners speak out. *Journal of Gambling Issues*. doi: 10.4309/jgi.2005.13.6.
- Downs, C. & Woolrych, R. (2010). Gambling and debt: the hidden impacts on family and work life. *Community, Work & Family*, 13(3), 311–328. doi: 10.1080/13668803.2010.488096.
- Drbohlavová, B. (2013). *Gambling v České republice: prevalence a souvislosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Ferentzy, P. & Turner, N. (2009). Gambling and organized crime — A review of the literature. *Journal of Gambling Issues*, 111–155. doi: 10.4309/jgi.2009.23.6.
- Gregorová, P. (2014). *Ekonomické a společenské aspekty kasin a hracích automatů v příhraničí*. (Bc.). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Fakulta ekonomická, Katedra obchodu a cestovního ruchu.
- Griffiths, M. (2009). *Problem gambling in Europe: An overview*. Nottingham: International gaming research unit, Nottingham Trent University.
- Heckelmoser, M. (2013). *Hrací automaty a kriminalita v Olomouci*. (Bc.). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta tělesné kultury.
- Ladouceur, R. (2004). Gambling: the hidden addiction. *Can. J. Psychiatry*, 49(8), 501–503.
- Livingstone, C., Woolley, R., Zazryn, T., Bakacs, L. & Shami, R. (2008). *The relevance and role of gaming machine games and game features on the play of problem gamblers*: Report prepared for Independent Gambling Authority South Australia.
- Maierová, E., Charvát, M. & Miovský, M. (2014a). Průběh a následky hráčských kariér u mužských pacientů hospitalizovaných v psychiatrických nemocnicích pro diagnózu F 63.0 patologické hráčství. *Česká a slovenská psychiatrie*, 110(6), 291–300.
- Maierová, E., Charvát, M. & Miovský, M. (2014b). Sociodemografický profil patologických hráčů v pobytové léčbě v psychiatrických léčebnách. *Adiktologie*, 14(1), 30–41.

- Mravčík, V., Černý, J., Leštinová, Z., Chomynová, P., Grohmannová, K., Licehammerová, Š., . . . Kocarevová, V. (2014). *Hazardní hraní v České republice a jeho dopady*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Mravčík, V., Černý, J., Roznerová, T., Licehammerová, Š. & Tion Leštinová, Z. (2015). *Charakteristiky léčebných problémových hráčů v ČR: průřezová dotazníková studie*. *Adiktologie*, 15(4), 320–333.
- Mravčík, V., Rous, Z., Tion Leštinová, Z., Drbohlavová, B., Chomynová, P., Grohmannová, K., . . . Vlach, T. (2015). *Výroční zpráva o hazardním hraní v České republice v roce 2014*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti & Generální ředitelství Vězeňské služby ČR. (2013). *Dotazníková studie užívání návykových látek mezi vězni ve výkonu trestu odnětí svobody v r. 2012*.
- Ostrovský, O. (2014). *Blízké vztahy v rukou problémového hráče*. (Bc.). Brno: Masarykova universita Brno, Fakulta sociálních studií.
- Palečková, K. (2014). *Mapování interpersonálního chování u patologických hráčů*. (Bc.). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií.
- Parke, J. & Griffiths, M. D. (2007). The role of structural characteristics in gambling. In: G. Smith, D. Hodgins & R. Williams (Eds.), *Research and easurement issues in gambling studies* (pp. 211–243). New York: Elsevier.
- Petry, N. M. (2007). Gambling and substance use disorders: current status and future directions. *Am. J. Addict.*, 16(1), 1–9. doi: 10.1080/10550490601077668.
- Petry, N. M., Blanco, C., Auriacombe, M., Borges, G., Bucholz, K., Crowley, T. J., . . . O'Brien, C. (2014). An overview of and rationale for changes proposed for pathological gambling in DSM-5. *J. Gambl. Stud.*, 30(2), 493–502. doi: 10.1007/s10899-013-9370-0.
- Petry, N. M., Stinson, F. S. & Grant, B. F. (2005). Comorbidity of DSM-IV pathological gambling and other psychiatric disorders: results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *J. Clin. Psychiatry*, 66(5), 564–574.
- Pištora, V. (2012). *Economics of gambling behavior*. (Bc.). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií.
- Reilly, C. & Smith, N. (2013). *The Evolving definition of pathological gambling in the DSM-5*. Washington: National Center for Responsible Gaming.
- Richard, D. C. S. & Humphrey, J. (2014). The conceptualization and diagnosis of disordered gambling. In: D. C. S. Richard, A. Blaszczynski & L. Nower (Eds.), *The Wiley-Blackwell handbook of disordered gambling* (pp. 1–25). Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Rous, Z., Drbohlavová, B., Tion Leštinová, Z., Černý, J. & Mravčík, V. (2015). *Obce a regulace hazardního trhu v ČR*. *Adiktologie*, 15(4), 388–398.
- Roznerová, T. (2014). *Hazardní hráčství a jeho dopady – kvalitativní výzkum patologických hráčů*. (Diplomová práce). Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Roznerová, T. & Mravčík, V. (2015). *Hazardní hráčství a jeho dopady – kvalitativní výzkum patologických hráčů*. *Adiktologie*, 15(4), 334–341.
- Rush, B. R., Bassani, D. G., Urbanoski, K. A. & Castel, S. (2008). Influence of co-occurring mental and substance use disorders on the prevalence of problem gambling in Canada. *Addiction*, 103(11), 1847–1856. doi: 10.1111/j.1360-0443.2008.02338.x.
- Scherrer, J. F., Xian, H., Shah, K. R., Volberg, R., Slutske, W. & Eisen, S. A. (2005). Effect of genes, environment, and lifetime co-occurring disorders on health-related quality of life in problem and pathological gamblers. *Arch. Gen. Psychiatry*, 62(6), 677–683. doi: 10.1001/archpsyc.62.6.677.
- Špolc, M. (2014). *Ekonomické a sociální dopady gamblingu v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Vasiliadis, S. D., Jackson, A. C., Christensen, D. & Francis, K. (2013). Physical accessibility of gaming opportunity and its relationship to gaming involvement and problem gambling: A systematic review. *Journal of Gambling Issues*, 1–46. doi: 10.4309/jgi.2013.28.2.
- Williams, R. J., Rehm, J. & Stevens, R. M. G. (2011). *The Social and economic impacts of gambling*. Final report prepared for the Canadian Consortium for Gambling Research.
- Williams, R. J., West, B. L. & Simpson, R. I. (2012). *Prevention of problem gambling: A comprehensive review of the evidence, and identified best practices*. Report prepared for the Ontario Problem Gambling Research Centre and the Ontario Ministry of Health and Long Term Care. October 1, 2012.
- Wood, R. T. & Williams, R. J. (2007). 'How much money do you spend on gambling?' The comparative validity of question wordings used to assess gambling expenditure. *International Journal of Social Research Methodology*, 10(1), 63–77. doi: 10.1080/13645570701211209.
- Žib Palasová, B. (2015). *Analýza sociálně patologických jevů v České republice*. (Bc.). Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze.